

УДК159.9

© Л.Г. Перетятко, Н.О. Юдіна, 2020

orcid.org/0000-0002-9033-5300

orcid.org/0000-0002-1545-8730

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2020.1.195236>

ПЕРЕТЯТЬКО Лариса Георгіївна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

ЮДИНА Наталія Олександрівна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

ДИНАМІКА ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УВ'ЯЗНЕНИХ ВИПРАВНИХ ЗАКЛАДІВ ПРОТЯГОМ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

У статті проаналізовано теоретичні підходи до проблеми структури характеру та його акцентуацій, представлені результати емпіричного дослідження характерологічних особливостей осіб, що відбувають покарання у виправних закладах.

Ключові слова: *характер, структура характеру, характерологічні особливості особистості, акцентуації характеру, виправні заклади, відбування покарання.*

Постановка проблеми. Аналіз наукових джерел та практика роботи у слідчих ізоляторах свідчать, що проблема виявлення психологічних особливостей злочинців є на сьогодні досить актуальною. Дослідження в галузі пенітенціарної психології переважно спрямовані на вивчення особистісних властивостей злочинця, його поведінки, закономірностей і механізмів психічної діяльності в умовах перевиховання та ресоціалізації. Водночас, відомо, що засудженні не ізольовані один від одного, а перебувають у групах, колективах. Крім того, коли людина занурюється у потік колективного життя, тоді проявляються такі сторони її індивідуальності, які при інших умовах не могли б проявитися.

Особливо значну увагу, як вказують сучасні дослідники, слід приділити вивченню акцентуацій характеру, як крайніх варіацій норми, що відзначаються особливою виразністю,

загостреністю, непропорційністю деяких рис особистості і призводять до її дисгармонії. Така дисгармонія безпосередньо впливає на поведінку ув'язненого у міжособистісній взаємодії.

У вивченні характерологічних особливостей особистості в умовах позбавлення волі враховувались ідеї таких дослідників, стосовно сутності характеру та його важенню поведінці як Б. Г. Ананьєв, О. Г. Асмолов, Н. Д. Левітов, В. С. Мерлін, Д. І. Норакидзе, С. Л. Рубінштейн. Психологічні особливості ув'язнених висвітлені в ряді праць сучасних дослідників (О. Д. Глотчкін, Н. С. Гук, К. С. Лебединська, В. М. Оржиківська, О. В. Пирожков, В. М. Синьов, В. А. Худик), хоча питання прояву характерологічних рис засуджених є актуальним і вимагає вирішення з огляду на необхідність цілеспрямованого психологічного супроводу ув'язнених у період позбавлення волі. Дослідження цієї сфери особистості сприятиме не тільки визначенню найбільш доцільних шляхів позитивних змін, підбору ефективних методів психологічного впливу, але й зниженню ймовірності виникнення рецидивів, що і зумовило актуальність даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характер – це індивідуально-своєрідне поєднання суттєвих властивостей і особливостей особистості, що проявляються в поведінці, вчинках, діяльності (Леонгард, 2000).

Серед клініцистів, які надали свою класифікацію характерів – найбільш відомими є К. Г. Юнг (виділив два типи характеру: екстравертів і інтровертів), Е. Кречмер (два типи: циклоїдний, шизоїдний), К. Леонгард і Е. Лічко (Ананьєв, 1982; Бороздина, 1997; Гіппенрейтер, 1988; Лічко, 1983).

З точки зору виразності рис характеру, характер може бути трьох видів: патологічний (психопатії); акцентуований; нормальний. Відмінності між акцентуаціями характеру і психопатіями ґрунтуються на діагностичних критеріях П. Б. Ганнушкіна та О. В. Кербикова. Зазвичай акцентуації розвиваються у період становлення характеру і згладжуються з дорослішанням. Особливості характеру при акцентуації можуть виявлятися не постійно, а лише в деяких ситуаціях, у певних обставинах, і майже не виявлятися у звичайних умовах. Найбільшу популярність у науці здобув термін К. Леонгарда (2000) – «акцентуована особистість». Але, оскільки в описах К. Леонгарда йдеться саме про типи характеру, то, за

зауваженням А. Є. Личко (1983), доцільніше говорити про «акцентуації характеру». Адже поняття «особистість» – набагато складніше, ніж поняття «характер», оскільки включає інтелект, здібності, нахили, світогляд та інше (Ковалев, 1970).

На думку А. Є. Личко (1983), акцентуацію можна визначити як дисгармонійність характеру, гіпертрофовану вираженість окремих його рис, що обумовлює підвищену уразливість особистості до певного роду дій і утрудняє її адаптацію у деяких специфічних ситуаціях. Усі акцентуації розглядаються автором як тимчасові зміни характеру, які можуть згладитися при дорослішанні. У той же час, багато з них переходять у психічні захворювання або ж зберігаються на все життя.

Риси характеру мають визначальний вплив на поведінку особистості, маючи особливе вираження у кризові етапи життя, до яких належить і позбавлення волі. Знаходження у виправних закладах супроводжується великими психологічними навантаженнями. Одноманітність, монотонність та інші негативні сторони життя засуджених викликають стан апатії (байдужість до усього, байдужість, відсутність пізнавальної діяльності). Позбавлення волі може сковувати на деякий час розумову діяльність у вперше засуджених і, навпаки, активізувати особливу витонченість думки у неодноразово судимих. У міру того як людина звикає до умов життя в колонії, відновлює перервані соціальні зв'язки, її психіка поступово стабілізується, врівноважується, образи, гострі переживання вщухають, змінюються тверезою оцінкою подій (Трубников, 1990).

За даними Л. В. Вавилова та О. Л. Кирюхіної серед факторів, найбільш гостро пережитих під час відбування покарання, найчастіше виділяються: втрата свободи; вина перед власними родичами, дітьми; відсутність роботи до душі; одноманітність способу життя; вина перед потерпілим; відсутність перспектив звільнення; обмеження в харчуванні; обмеження свободи совісті та віросповідання; спілкування із засудженими; осуд суспільства; спілкування з адміністрацією, обмеження в статевих відносинах; обмеження в алкоголі, наркотиках (Педагогічні основи..., 1997).

Постійне переживання негативних емоційних станів призводить до відповідних трансформацій характеру, а саме – до зростання серед засуджених питомої ваги акцентуованих та

психопатизованих осіб. За даними К. Леонгарда (2000), акценту-йованих особистостей серед законослухняних громадян немало (близько 40%), але переважній більшості з них вдається компенсувати, зрівноважити відповідні якості. У засуджених, навпаки, акцентуації посилюються, і частка акцентуйованих серед них часом сягає 90%. Особливо багато їх у жіночих УВП (96%), а також в УВП для неповнолітніх злочинців. Це пов'язане з тим, що жінкам і підліткам важче компенсувати свої біологічні та соціальні потреби, відповідно ускладнюється процес їхньої адаптації до нових умов життя (Мастепанюк, 2004).

Сучасні дослідження характерологічних особливостей ув'язнених дають такі результати. Зокрема, в дослідженні В. М. Трубнікова (1990) визначено, що у більшості засуджених чоловіків, які відбувають покарання довічно, діагностуються гіпертимний та істероїдний типи акцентуацій характеру.

У сучасному дослідженні Є. М. Калюжною, Ю. В. Лойко, встановлено, що більшість досліджуваних мають гіпертимний, циклотимічний і збудливий типи акцентуацій характеру (Калюжна, Лойко, 2016).

Виклад основного матеріалу дослідження. Гіпотезою нашого дослідження було припущення, що характерологічні особливості ув'язнених змінюються протягом їх відбування покарання. Зокрема, на початку терміну вони характеризуються вираженою емоційною нестійкістю, підвищеним самоконтролем, ригідністю, сенситивністю, тривожністю, емотивністю, зниженими показниками наполегливості та сили волі, переважанням гіпертимної, антено-невротичної, сенситивної, істероїдної та конформної акцентуацій характеру. Натомість, по закінченні терміну відбування покарання, ув'язнені набувають ознак емоційної стійкості, практичної орієнтованості, спонтанності, агресивності, підвищеної наполегливості і сили волі при шизоїдній акцентуації характеру.

Для діагностики характерологічних особливостей особистості у виправних закладах використовувалися наступні методики: методика вивчення характерологічних рис особистості (С. Грачов, М. С. Янцур); індивідуально-типологічний опитувальник (Л. М. Собчик); опитувальник для самооцінки наполегливості (Є. П. Ільїн, Е. К. Фешенко); «Самооцінка сили волі» (М. М. Обозов) та «Пато-

характерологічний діагностичний опитувальник» (за А. Лічко). Дана сукупність методик дозволяє визначити характерологічні особливості ув'язнених, їх індивідуально-типологічні риси, силу волі та наполегливість, вираженість акцентуацій характеру.

Нами була сформована вибірка, до якої увійшли 60 ув'язнених чоловічої статі, що відбувають покарання в Божківській виправній колонії №16. Із них 30 знаходяться на початку відбування покарання (від моменту ув'язнення до 2 років) та 30 тривалий час позбавлені волі (від 2 до 10 років).

Для перевірки гіпотези про динаміку характерологічних особливостей у процесі відбування покарання нами порівняні показники вираженості характерологічних рис ув'язнених на різних строках відбування покарання, що представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Характерологічні особливості ув'язнених
на різних етапах відбування покарання**

Риси характеру	початок терміну	закінчення терміну
Замкнутість	53%	44%
Товариськість	47%	56%
Емоційна стійкість	37%	68%
Емоційна нестійкість	63%	32%
Практичність	42%	64%
Творчість	58%	36%
Невиражена зваженість	43%	48%
Раціональність	57%	52%
Низький самоконтроль	24%	67%
Високий самоконтроль	76%	33%

Як видно з таблиці 1, переважна більшість юнаків (68%), які довше відбувають покарання, характеризується емоційною стійкістю, на відміну від досліджуваних, які менше ув'язнені (серед них 63% мають виражену емоційну нестійкість). Вони відчувають більш виражену емоційну нестійкість, негативні емоції

Також, представники другої групи мають більш виражену практичність (64% досліджуваних), ніж ув'язнені другої групи – 42%. Це дає підстави стверджувати, що досліджувані на початку відбування покарання більше творчі, їм складно реалізувати практичні орієнтації в побуті та стосунках з

оточуючими. Вони відмежовуються від соціального оточення покарання.

При цьому 76% досліджуваних на початку відбування покарання властивий виражений самоконтроль, здатність до стримування власних поведінкових проявів та поведіння відповідно до ustalених норм. А виражений самоконтроль властивий лише 33% ув'язнених, які закінчують відбування покарання. Вони більш спонтанні у стосунках, менше переймаються через необхідність контролювати свої дії та висловлювання під час взаємодії. Окрім, цього визначено, що обом групам досліджуваних властива дещо виражена раціональність (високий її рівень притаманний 52% і 57% ув'язнених). Отже, ув'язнені із обох досліджуваних груп схильні обдумувати свою поведінку. Для доведення статистичної значимості відмінності визначених характерологічних особливостей ув'язнених на різних строках відбування покарання був використаний критерій χ^2 Пірсона, емпіричні значення якого подані у таблиці 2.

Таблиця 2

**Показники статистичної значимості
відмінності характерологічних особливостей ув'язнених
на різних етапах відбування покарання**

Характерологічні особливості		
Емоційність	Ставлення до справи	Самоконтроль
9,75	5,74	11,38

Після порівняння отриманих значень χ^2 емпіричного за різними шкалами із χ^2 критичним 5,991 ($p \leq 0,05$); 9,210 ($p \leq 0,01$) і $k=2$, можна говорити про наявність вираженої статистичної відмінності за показниками емоційності та самоконтролю. За показником ставлення до праці (практичність чи творчість у діяльності і стосунках) статистично значима відмінність не виражена. Отже, досліджувані на пізніх строках відбування покарання дійсно характеризуються більш вираженою емоційною стійкістю та спонтанністю, порівняно з досліджуваними, які починають відбувати покарання. Останні більше контролюють свою поведінку та виражено емоційно реагують на ситуацію ув'язнення, переживають з даного приводу.

Порівнюємо індивідуально-типологічні особливості ув'язнених на різних строках відбування покарання. Такі дані у вигляді середніх значень подані на таблиці 3.

Таблиця 3

Індивідуально-типологічні особливості ув'язнених на різних етапах відбування покарання (середні значення)

Індивідуально-типологічні властивості	початок терміну	закінчення терміну
Екстраверсія	4,3	4,5
Спонтанність	3,2	5,7
Агресивність	4,1	6,2
Ригідність	4,9	3,4
Інтроверсія	3,5	3,2
Сенситивність	5,8	3,6
Тривожність	5,2	3,3
Емотивність	5,4	3,7

Як свідчать дані таблиці 3, ув'язненим, які закінчують термін відбування покарання, властиві більше виражені спонтанність (5,7) та агресивність (6,2), порівняно з другою групою досліджуваних. Вони не вимушені у своїх діях і схильні активно досягати задоволення своїх інтересів та потреб. У середовищі виправного закладу вони почувають себе більш вільно та позитивно.

Натомість, ув'язнені на початку відбування покарання більше ригідні (4,9), сенситивні (5,8), тривожні (5,2) та емотивні (5,4) у міжособистісній взаємодії та діяльності, порівняно з досліджуваними, які закінчують відбування покарання. Такі ув'язнені мають інертні установки, які їм складно порушити, достатньо чутливі до критики та висловлювань оточуючих, переживають у разі виникнення напружених ситуацій та схильні до бурхливих емоційних реакцій у конфліктах. Це обумовлюється труднощами адаптації їх до умов ув'язнення.

При цьому, у досліджуваних обох груп, які різняться за притаманними їм стратегіями поведінки у конфлікті, екстравертованість та інтровертованість виражені на однаковому рівні.

Для перевірки сформульованої нами гіпотези, порівняємо показники вираженості наполегливості серед ув'язнених на

різних термінах відбування покарання, які представлені у таблиці 4.

Таблиця 4

Особливості наполегливості ув'язнених на різних етапах відбування покарання

Групи досліджуваних	Рівні сформованості наполегливості		
	низький	середній	високий
закінчення терміну	9%	22%	69%
початок терміну	54%	11%	35%

Як свідчать дані таблиці 4., ув'язнені, які закінчують термін відбування покарання, наполегливі, оскільки високий рівень вираженості властивий 69% (33 респондентів) досліджуваних даної групи. Вони наполегливі у діяльності і спілкуванні та здатні дотримуватись власних принципів і слідувати наміченій схемі дій. У ситуаціях, коли таким ув'язненим у спілкуванні необхідно довести свою правоту, вони мобілізуються та успішно це здійснюють, спроможні підтримувати соціальні контакти тривалий час.

Натомість, ув'язнені на початку відбування покарання менш наполегливі, схильні часто змінювати стратегію поведінки і спілкування під впливом труднощів, що властиво 54% (17) досліджуваних такої підгрупи. Тобто, коли вони відчувають певні труднощі у процесі взаємодії з оточуючими, такі ув'язнені спроможні виходити з комунікативної ситуації. Вони більш тривожно та емоційно негативно поведуться на початку ув'язнення і відчувають труднощі.

Для доведення статистичної відмінності визначених рівнів наполегливості досліджуваних з різним терміном ув'язнення був використаний критерій χ^2 Пірсона, емпіричне значення якого = 10,23 при χ^2 критичному 5,991 ($p \leq 0,05$); 9,210 ($p0,01$) і $k=2$.

Оскільки χ^2 емпіричне перебільшує χ^2 критичне, то відмінність у показниках вираженості наполегливості ув'язнених з різним терміном відбування покарання є статистично значущою.

Для доведення сформульованої нами гіпотези про залежність характерологічних особливостей ув'язнених від їх терміну відбування покарання, порівнюємо показники

вираженості сили волі у двох груп. Такі дані представлені у таблиці 5.

Таблиця 5

**Вираженість сили волі ув'язнених
на різних етапах відбування покарання**

сила волі	кінець терміну	початок терміну
Невиражена сила волі	14%	43%
Середня сила волі	18%	24%
Виражена сила волі	68%	33%

Як свідчать дані таблиці .5, для переважної більшості (68%) ув'язнених по закінченні строку відбування покарання, властива виражена сила волі. Вони наполегливі у діяльності, самостійні, схильні до критичного ставлення до впливів з боку оточуючих, схильні до самоорганізації. При тому, що середній та низький показник вираженості сили волі властивий відповідно 18% та 14% досліджуваних вибірки. Натомість, для 43% властива несформована сила волі. Вони поступливі у поведінці та вирішенні протиріч, чутливі до впливу оточуючих, можуть відмовлятися від власних переконань на користь інтересів опонентів у ситуації протистояння. Виражена сила волі властива лише 33% таких досліджуваних даної групи.

Для доведення статистичної значимості відмінності визначених рівнів сили волі у ув'язнених на різних строках відбування покарання був використаний критерій χ^2 Пірсона, емпіричне значення якого = 9,548 при χ^2 критичному 5,991 ($p \leq 0,05$); 9,210 ($p0,01$) і $k=2$. Оскільки χ^2 емпіричне більше χ^2 критичного, то відмінність у показниках вираженості сили волі ув'язнених на різних строках відбування покарання статистично значима.

Таблиця 6

**Акцентуації характеру ув'язнених на різних етапах відбування
покарання**

Тип акцентуацій характеру	Вираженість у відсотках	
	початок терміну	закінчення терміну
Гіпертимний	72%	35%
Лабільний	54%	46%
Астено-невротичний	51%	11%
Сенситивний	63%	14%
Шизоїдний	12%	43%
Істероїдний	62%	14%
Конформний	62%	12%

Отже, по закінченні строку відбування покарання підвищується сила волі, вони більше схильні до вольової регуляції у власній поведінці, порівняно з іншою групою досліджуваних. При цьому, ув'язнені на початку відбування терміну покарання більше залежні від оточуючих, слабівильні, схильні уступати опонентам у спірних виробничих ситуаціях.

Показники вираженості акцентуацій характеру у досліджуваних із різним терміном відбування покарання, що подано в таблиці 6, засвідчують, що, ув'язнені на початку відбування покарання характеризуються більш вираженими гіпертимною (72%), астено-невротичною (51%), сенситивною (63%), істероїдною (62%) та конформною (62%) акцентуаціями характеру. Вони, перебуваючи в складних умовах ув'язнення більш чутливі до оточуючих впливів, більш емоційно на них реагують і дають широкий сект поведінкових реакцій, що відображають їх дезадаптацію. Натомість, досліджуваним, які закінчують термін відбування покарання більше властива шизоїдна акцентуація характеру, що виражається в їх відстороненості, відмежуванні від оточуючих внаслідок тривалого позбавлення у місцях позбавлення волі. Для перевірки статичної значимості цих відмінностей використаний критерій χ^2 Пірсона, емпіричні значення якого подані в таблиці 7.

Таблиця 7

Показники статистичної значимості відмінності акцентуацій характеру ув'язнених на різних етапах відбування покарання

акцентуація	емпіричне значення критерію
Гіпертимний	10,213
Лабільний	2,13
Астено-невротичний	9,614
Сенситивний	10,234
Шизоїдний	7,516
Істероїдний	11,341
Конформний	12,315

Порівнявши ці показники з χ^2 критичним 5,991 ($p \leq 0,05$); 9,210 ($p \leq 0,01$) і $k=2$, маємо можливість стверджувати про наявність статичної значимості у проявах гіпертимної, астено-невротичної, сенситивної, істероїдної та конформної акцентуацій характеру на початку відбування покарання.

Натомість, по закінченні відбування покарання більш вираженою стає шизоїдна акцентуація характеру.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, характерологічні особливості ув'язнених змінюються протягом їх відбування покарання. Зокрема, на початку терміну вони характеризуються вираженою емоційною нестійкістю, підвищеним самоконтролем ригідністю, сенситивністю, тривожністю, емотивністю, зниженими показниками наполегливості та сили волі, переважанням гіпертимної, антено-невротичної, сенситивної, істероїдної та конформної акцентуацій характеру. Такі їх особливості обумовлені перебуванням у стані дезадаптації до місця позбавлення волі і відображають їх труднощі у пристосуванні до нового режиму та факту обмеження волі.

Натомість, по закінченні терміну відбування покарання, ув'язнені набувають ознак емоційної стійкості, практичної орієнтованості, спонтанності, агресивності підвищеної наполегливості і сили волі при шизоїдній акцентуації характеру. Вони, освоївшись у закладі відбування покарання менш емоційно негативно реагують на заклад позбавлення волі, більш стійкі, хоча при цьому агресивні та відсторонені від соціальних контактів.

Разом із тим, проблема особистісних характеристик особистості в умовах позбавлення волі не вичерпується даним дослідженням. Зокрема, перспективою подальших досліджень може виступати вивчення особливостей адаптованості, особистісної спрямованості та захисних механізмів людей, що відбувають покарання.

Список використаних джерел

- Ананьев Б. Г. Стрoение характера. *Психология индивидуальных различий. Тексты* / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. Москва : МГУ, 1982. С. 172–178.
- Бороздина Л. В. Психология характера: Исторический очерк. Москва : Московский университет, 1997. Ч.1. 218 с.
- Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию. Москва : Изд-во МГУ, 1988. 334 с.
- Калюжна С. М., Лойко Ю. В. Вплив акцентуацій характеру ув'язнених на особливості їх міжособистісних стосунків. *Молодий вчений*. 2016. № 5. С. 556–559.

- Ковалёв А. Г. Психология личности. Москва : Просвещение, 1970. 289 с.
- Леонгард К. Акцентуированные личности. Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. 544 с.
- Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Ленинград : Медицина, 1983. 346 с.
- Мостепанюк Л. О. Відбування довічного позбавлення волі в Україні та за кордоном: проблеми і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 5. С. 121–124.
- Норакидзе В. Г. Методы исследования характера и личности. Тбилиси : Мецниереба, 1970. 247 с.
- Педагогічні основи ресоціалізації злочинців / В. Синьов, Г. Радов, В. Кривуша, О. Беца. Київ : Леся, 1997. 272 с.
- Психология и психоанализ характера. Хрестоматия по психологии и типологии характеров / сост. Д. Я. Райгородский. Москва : Бахрах-М, 2009. 640 с.
- Трубников В. М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания. Харьков : Основа, 1990. 177 с.

References

- Anan'ev, B. G. (1982). Stroenie haraktera [Structure of character]. In Gippenrejtter, Ju. B., Romanova, V.Ya. (Eds.) *Psihologija individual'nyh razlichij. Teksty [Psychology of individual differences. Texts]*. Moscow: MGU (pp. 172-178) [in Russian].
- Borozdina, L.V. (1997). *Psihologija haraktera: Istoricheskij ocherk [Psychology of character: Historical essay]*. Moscow: Moscow university [in Russian].
- Gippenrejtter, Ju. B. (1988). *Vvedenie v obshhuju psihologiju [Introduction to General Psychology]*. Moscow: Izdatelstvo MGU [in Russian].
- Kaliuzhna, Ye.M. & Loiko, Yu.V. (2016). Vplyv aktsentuatsii kharakteru uviaznenykh na osoblyvosti yikh mizhosobystisnykh stosunkiv [Influence of accentuation of the prisoners' character on the peculiarities of their interpersonal relations]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 5, 556-559 [in Ukrainian].
- Koval'jov, A. G. (1970). *Psihologija lichnosti [Psychology of personality]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- Leongard, K. (2000). *Akcentuirovannye lichnosti [Accentuated personalities]*. Rostov-na-Donu : Feniks [in Russian].
- Lichko, A. E. (1983). *Psihopatii i akcentuacii haraktera u podrostkov [Psychopathies and character accentuations of adolescents]*. Leningrad : Medicina [in Russian].
- Mostepaniuk, L.O. (2004). Vidbuvannia dovichnoho pozbavlennia voli v Ukraini ta za kordonom: problemy i perspektyvy [Life imprisonment in Ukraine and abroad: problems and prospects].

- Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, economy and law]*, 5, 121-124 [in Ukrainian].
- Norakidze, V. G. (1970). *Metody issledovanija haraktera i lichnosti [Methods of character and personality research]*. Tbilisi: Mecniereba [in Russian].
- Rajgorodskij, D. Ja. (Ed.). (2009). *Psihologija i psihoanaliz haraktera. Hrestomatija po psihologii i tipologii harakterov [Psychology and psychoanalysis of character. Reader on psychology and typology of characters]*. Moscow: Bahrah-M [in Russian].
- Synov, V., Radov, H., Kryvusha, V. & Betsa, O. (1997). *Pedahohichni osnovy resotsializatsii zlochyntsv [Pedagogical foundations of the re-socialization of criminals]*. Kyiv : Lesia [in Ukrainian].
- Trubnikov, V. M. (1990). *Social'naja adaptacija osvobozhdennyh ot otbyvanija nakazanija [Social adaptation of those released from serving the sentence]*. Har'kov: Osnova [in Russian].

L. Peretiatko, N. Yudina

DYNAMICS OF CHARACTEROLOGICAL PECULIARITIES OF PRISONERS OF CORRECTIVE INSTITUTIONS DURING SERVING SENTENCE

The article analyzes theoretical approaches to the problem of character structure and its accentuations, presents the results of empirical research of the characterological peculiarities of people serving sentences in correctional institutions.

The research found that the character peculiarities of prisoners change during their sentence. In particular, at the beginning of the term they are characterized with expressed emotional instability, increased self-control, rigidity, sensitivity, anxiety, emotionality, reduced persistence and willpower, predominance of hyperthymic, astenic and neurotic, sensitive, hysteroid and conformal character accentuations. On the other hand, at the end of the sentence, the prisoners acquire features of emotional stability, practical orientation, spontaneity, aggressiveness, high perseverance and willpower at presence of schizoid accentuation of character. Having become accustomed to the penitentiary institution, they are less emotionally negatively responding to the institution of imprisonment, and more persistent, while being aggressive and removed from social contacts.

However, the problem of personality characteristics of a person in conditions of prison is not limited with this research. In particular, the perspective of further research may be the study of the peculiarities of adaptability, personal orientation and defence mechanisms of people serving sentences.

Keywords: *character, structure of character, characterological peculiarities of personality, accentuations of character, correctional institutions, serving of sentence.*

Надійшла до редакції 24.12.2019 р.